

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

САДРЖАЈ

ОНОМАТОЛОШКИ

ПРИЛОЗИ

XVIII

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности, од 24. маја 2005. године, на основу реферата Александра Ломе, дописног члана САНУ, и Слободана Реметића, дописног члана АНУРС

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црепајац

Главни уредник

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД

2005

нас *Пријездић* код Ваљева (ЛИ *Pri-jezda). Посебан случај представљала би промена *ин > ен*, за коју в. НЈ XXXI/1996, 130, заступљена овде облицима **Комнѣнь** и сл., *Десѣња* 1066 поред *Десѣина*, *Десѣиња* више пута (гр. Δέσπονα), *Дменко* 1266, *Доменко* 47а поред *Домино* 128а (лат. *Dominicus*). Укупно у РП преовлађује екавщина (уп. нпр. **БЕЛА СТЕНА** 171а) и пише се *ε* у именима где је, рецимо, у КП етимолошко **ѣ** (**Мѣшњникъ**, **Мѣховине**, **Плѣвско**) — мада има и обратних случајева.

Писање **вокмиѣ** 83а, **вокосава** више пута, **вочисава** 183а, какво се среће и у Кр. (СП 51) може бити чисто графичка појава, пре него што би иза њега стајао особен рефлекс *д*; занимљиво је у том погледу **воуѣ'косаѣ** 52а, ако није грешка.

Код разних рефлекаса грчког имена Γεώργιος претежу облици са *ћ* — *ћ* (*Ђурђе*, ређе *Ђорђе* и сл.); усамљени облици *Јуриша* 59б и *Јура* 205а вероватно потичу из западних крајева;⁶⁵ није јасно спада ли овамо *Зур(о)* (двапут у ген. *зѣза* 70б, 99а, тако да номинатив није јасан), где би (*д*)з- уместо *ћ*- могла бити особеност несловенског (влашког?) изговора.⁶⁶

Овај овлашан преглед треба схватити само као подстицај даљим и темељнијим истраживањима — ономастичким, етимолошким, дијалектолошким, палеографским, историјско-географским, културноисторијским, просопографским и другим — која омогућује богата грађа Рачанског поменика.

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

ЈЕДАН ПОГЛЕД У ТОПОНИМИЈУ ЦРНЕ ГОРЕ

Поводом књиге Vukić Pulević & Novica Samardžić, *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2003, 550 стр.

Образложење концепције књиге која је пред нама, дато у Предговору (5–26), износи на видело њену ванјезичку утемељеност: издвајање микротопонима мотивисаних биљним и животињским светом одиста има већи интерес за палеоботанику и палеозоологију, као и за економску и културну историју датог подручја, него за изучавање чисто језичких појава. Реч је у сваком случају о једном занимљивом интердисциплинарном подухвату, што аутори наглашавају изражавајући, при крају предговора (25), двоструку жељу: да биолози прихвате топономастику као једну од метода у изучавању биогеографских и еколошких проблема а да (са друге стране) њихову сугестију о топономастици као мулти-

⁶⁵ На стр. 205а уписани су приложници из Мућа у Далмацији, Вуковског код Купреса и Дугог Поља, вероватно села тог имена код Кисељака, ако се пође од географске логике по којој је пут рачанске монахе из залеђа Сплита водио преко Купреса ка Сарајеву.

⁶⁶ Уп. WSI XXXVI/1991, 108 д. у вези са хидронимом *Рзав* и топонимом *Куџезеро*, *Куџо-зер(о)* у српском и босанском Подрињу.

дисциплинарној науци прихвате лингвисти, барем када је у питању фито- и зоотопонимија. Обоје треба у начелу поздравити и прихватити; но интердисциплинарни приступ изискује збир одговарајућих стручних профила; на основу напомене на стр. 7, допуњене у уметнутој Исправци, дознајемо да је у ауторском тандему биолошку страну заступао проф. ботанике на Подгоричком универзитету Вукић Пулевић, иза кога већ стоје неколики радови на сличне теме, док за другог коаутора, Новицу Самарџића, читамо да је дипломирао компаративну књижевност и да је као телевизијски уредник и публициста приредио велики број емисија о црногорском културном наслеђу, што оставља недоумицу на који начин је и са коликом компетенцијом била покривена лингвистичка страна ове књиге, а управо са те стране она, како ћемо видети, има слабих тачака.

Грађа је презентирана у виду лексикона (речника), који запрема средишњи и далеко највећи део књиге (28–532). Прикупљана је, у току дванаест година (уп. стр. 6), из разних извора: топономастичких радова, антропогеографских описа, катастарa и др., има нешто историјских записа, а велики део материјала добивен је од информатора са терена. Узбучење није спроведено без грешака (тако су се *Dreskovac*, *Drezga* и још 14 топонима исте основе нашли на стр. 108 између *Drenjsko brdo* и *Drenovi brijeg*),⁶⁷ нити са довољно јасним критеријима; у вези с тим, највише боде очи то што су сложенице чији је други члан фитоним или зооним уношене редовно под том речју, а (најчешће) не (и) на свом месту: имена као *Милобор*, *Пейибор*, *Пейибуква*, *Гораждуб*, *Међугорје* налазе се само под *Бор*, *Буква*, *Дуб*, *Горје*. Под *Алуга* унесена је и варијанта (? — може се радити и о етимолошки различитој речи) *Валуга* (30), *Дб* у *Валугу* (29), а одреднице *Валуга* нема. При компилацији извора није увек извршено усклађивање података, па су бројна имена унета двапут, или се бар у то може сумњати, некад у истом облику (*Козји њошток* у ровачком Међуријечју), некад у различитом *Бјелуа* = *Бјелува* вис код Бијелог Поља (36),⁶⁸ *Виоц дб* = *Виош дб* катун на јужној падини Војника (488) и др. Услед погрешних записа и читања ушла су и нека фантомска имена, тако *Узмидуб* из Пјешиваца, по катастру (на стр. 113 s.v. *Дуб!*), што је сигурно *Узмиду*в или сл. од *Узмидух (уп. у Кучима *Узмиду*, -у[в]а као варијанту од *Измиду* Петровић 1988, 131, за овај термин в. *ibid.* 29 и ОП XVII 468). Од акцентовања се у начелу одустало (стр. 25), па и у случајевима када су преузимани акценцовани ликови из извора, што је штета, али ретки изузеци (*Borövö rāzdölje sic!* 51) показују да је то, с обзиром на могућности слога, била разумна одлука. Назив *дб* писан је редовно тако, и када је стварни нагласак ове речи на терену друкчији, тако је *Јагоњи дб* из Куча пренесен из Петровић 1988, 59 као *Јагоњи дб* (181). Реферисање, како на изворе тако и на секундарну литературу, доста је неуједначено (некад се своди на „лит.“, на многим местима где је дата скраћеница цитираног дела недостаје број стране, итд.). Етимолошке назнаке даване су без јасних правила, па изостају код многих имена која никако нису једнозначна и прозирна. Алоглотски (овде искључиво албански) топоними тумачени су по правилу без назнаке језика из кога потичу (тако *Д'рман*, „под мурвом“, *Д'рза* „поткрушка“ (100, узбучено пре *Да-*), *Дарл'е* *ibid.*, *Кодрза* *џраје дрениквеш* „главица за дренам“ (234), *Кољаш* *џаис* „рупа јаворова“ (237) и др. Напомена да је

⁶⁷ Надаље ћемо наводе давати ћирилицом.

⁶⁸ Изворно *Бјелуха*, лик који се јавља и у области Проклетја (у Цоговићевом запису *Бље-луа*, ОП V/1983, 259).

Мендра код Улциња вероватно названа по биљци *Salvia officinalis* остаје нејасна при изостанку упућивања на алб. *mëndër* „жалфија“.

Као што се из досад наведених примера већ могло наслутити, захват је много шири него што наслов наговештава. Осим топонима којима су у основи називи за биљне и животињске врсте, тј. прави фитоними и зооними, уношене су, свесно, и многе друге топографске ознаке које имају макар и танушну везу са биљним покривачем и животињским светом, тако општи термини за „шуму“, „ливаду“ и сл.: *Шума* (456 дд.),⁶⁹ *Алуга* (29–32), *Гора* (138 дд.), *лијес (*Лијешње село* у Ровцима 305), *Космач* и сл. (247 дд.), *Рудина* (417), али и називи у вези са људском делатношћу у природи као *Ошвава* (375), *Ќенокос* (443 дд.), *Некосине* (355), *Огорела долина* са објашњењем: „палили па трапили за њиву“ (356), *Клачина* „мјеста ће је печен клак и крчена шума за ложење“ (227), *Њива* (355), *Мочило* као сведочанство о гајењу лана и конопље (23) итд. Статус одреднице добила је чак и новокованица *Лозајурс*, назив хотела у Будви, под којом се напомиње да су и неки други хотели у Црној Гори названи по биљкама: *Тамарис*, *Агава*, *Олива*, *Мимоза* (318). Из нејасног разлога уврштени су топоними изведени од назива за митолошка бића *вила* (483–486),⁷⁰ *ђаво* (*Ђавоља јама*, *Њећина*, *Сјруга*, *Ђавоље греде*, *лази*, *Ђавољи лази*, *Ђавољи вир* 127), *враг* (*Вражја глава*, *Вражје језеро* 499),⁷¹ *баук* (*Баукове рује* 34), *неман* (*Неманац* у Бјелопавлићима 355, уз напомену да *неман* може означавати митско биће, али и звер која прави штету; но пре ће ово име бити антропо-нимског постања). Уважавајући начелну одлуку аутора да унесу и знатан број топонима за које су само наслућивали да су им у основи фитонимски или зоонимски апелативи, па чак и таквих за које су били сигурни да то није случај, али „као хомоними могу послужити за разна упоређивања“ (15), ипак морамо зажалити што им захват није био селективнији. Јесте да „од вишка глава не боли“, али су ове свесне одлуке, уз несвесне пропусте где су се аутори повели за варљивим сазвучностима и погрешним народноетимолошким или паретимолошким тумачењима, довеле до приличне несразмере између релевантне и ирелевантне грађе; наша груба процена је да од 18468 пописаних топонима добра половина не спада овамо.

За етимологију прикупљених топонима коришћена је замашна секундарна литература, у којој има понеки излишан, али и доста озбиљних наслова, као што су радови Петра Скока, Митра Пешикана, Мата Пижурце, Драгољуба Петровића, Драга Ђупића, Петра Шимуновића и др., па се не може рећи да су аутори били сасвим необавештени и несвесни тешкоћа и замки са којима су се суочили; на неке од њих, уосталом, сами указују у предговору и у напоменама уз поједина имена. Познато им је (15) да је *бор* као назив за вртачу на подручју крашке Црне Горе друга реч него фитоним *бор* „Pinus“,⁷² но ипак су сви ти силни *борови* и *бо-*

⁶⁹ Додуше, на делу терена *шума* има фитонимску вредност назива за врсту храста *Quercus conferta* (21).

⁷⁰ Тако се ту обрео и *Вилендар* из Пиве (483), вероватно ознака некадашњег хиландарског поседа.

⁷¹ Са више основа унета су имена као *Вражњик* (Бока), која се вероватно односе на крчење путем паљења.

⁷² Михајловић 1970, 156 д. претпоставља да се ради о посебном семантичком развоју дендронима *бор* „Pinus“; Пижурца 1980, 252 д. помишља на *бора*, *наборайи*, али указује и на тер-

рине унети.⁷³ Такође, ушли су *Челоек*, *Зло чело* итд. (95), иако сами аутори увиђају (16) да је ту посредни реч *чело*, а не *йчела*; ваљало се ограничити на двосмислене ликове, као *Челина* (92–94). Уопште би познавање законитости творбе отклонило многе недоумице и растеретило књигу доброг дела сувишне грађе. Суфикс *-ски* по правилу не служи за непосредно извођење од зоонима, па је потребна дилема око тога (14) да ли су топоними као *Турска долина* у Васојевићима настали по *Турцима* (тако и предање, 479) или по изумрлом *ттуру* (*Bos primigenus*). То што се *храсић* местимице јавља као *Рас* (406, двапут) никако не даје основа да се за низ топонима основе *рас-*: *Расова*, *-е* више пута, *Расовац* двапут, *Расовача*, *-е* више пута, *Расоваћ*, *Расоваћа дола*, *Расоваћа њрдо* итд. 407 д. уопште и помисли да могу бити одатле; *рас* је само облик номинатива-акузатива, а основа је и ту *расић-*, те би горенаведени топоними, да су изведени од тог фитонима, гласили **Расићова*, **Расићовача* итд., а код наведених имена је, како и сами аутори констатују (20), посредни термин *расоха*, прасл. **orz-soxa*, *расохаћ* „рачваст“;⁷⁴ но просто је цео овај низ требало изоставити. За село *Бршино* код Никшића износи се алтернатива (63) да је названо по *бришану* — што не може бити — или по *брсци*, како претпоставља Р. Маројевић — што није немогуће (за *си > ши* у западној Црној Гори в. Ивић 1985, 162) — али нама се вероватнијим чини праоблик **Obvbršьno*.⁷⁵

Дуг је списак случајева у којима се без дилеме, експлицитно или прећутно, претпоставља погрешна етимологија. Део њих чине непрепознати топографски (хидрографски, орографски) термини и дескриптивни називи изван (најшире схваћеног) семантичког круга захвата ове књиге. Топоним (изворно име речице) *Брскућ* унесен је (63) само на основу изјаве информатора да је настао по *брси* (што је већ формално немогуће), а да није поменуто да је посредни хидрографски апелатив у значењу „слаповит брзак у реци, брзица“ (Ерд. у СЕЗ VIII/1907, 104; РСА s.v.).⁷⁶ *Чавница* у пределу Сињавине (91) унета је ваљда због сазвучности са *чавка*, но биће то исто име као и *Штавница* < **ščavьnica*, само са дисимилацијом типа **ščetina > четина*.⁷⁷ Повод да се уврсти веома чест топографски назив *Калац* (преко 20 пута, такође *Калачац*, *Калачка главца* и сл., 225 д.) дало је ваљда опет произвољно тумачење информатора да је он на једном месту (Пјешивци) настао од имена траве *козалац*; у самој ствари, овде се суочавамо са етимолошким проблемом, јер се може помишљати као на словенску основу *кал* „блато“ (у десетак случајева ради се о хидрониму), али и на романизам „пут“ (лат. *callis*), уп. ОП XVII 467, нап. 15, и дефиницију бокелског *Калца* у катастру из 1704. *Calaz = terra sive lasina* (тј. *лазина*, прокрчен пут у шуми). *Капара* код Пљеваља вероватно има неке везе са животињским светом, али не стога што „ву-

мин сличног значења *бохор* „дубока и широка дубодолина у дну које расте шума“; А. Лома, ЈФ LVI/2000, 608 на **ob-vorь* „место где вода одасвуд увире“.

⁷³ У начелу могло би се допустити да се у понском случају попут *Тисови бор*, *Јелови бор*, *Сићини бори* (40), *Дренови бор* (107) чува старо значење прасл. **borь* „шума“, по опис објекта редовно указује на крашки *бор*.

⁷⁴ Што се, у једном случају, да и документовати, јер је кучка *Расовача* свакако стари *Расохатц* из Светогстефанске повеље (Петровић 1988, 9).

⁷⁵ За географски термин *обрше*, *обршина* у Црној Гори уп. Пижурица 1980, 272.

⁷⁶ Највероватније стари облик активног партиципа на *-оть* од прасл. **brьskati > с.-х. заст. брскаћи* „прскати“ (уп. ЭССЯ 3/1976, 57), уп. за образовање у истим крајевима *йишћей* „место где се вода једва пробија, йишћий из земље“ (Пижурица 1980, 274), свакако **piščetь*.

⁷⁷ Исти фонетски процес објашњава и лик *Кручица*, *Кручице* за који аутори на стр. 266 не потребно сумњају да је варијанта од веома честог *Крушчица*, *Крушчице*.

ци, међеди и лисице туда пролазе, *канарају се*⁷⁸, како је то објаснио информатор, него што је ту некад била *канара*, „кланица“ (< тур. *kanara*).⁷⁹ *Косаница* је орографски термин (уп. Schütz 1957, 32), који одговара опису објекта (планински плато између Ђурђевића Таре и Пљеваља, 247); образовање искључује везу са орнитонимом *кос*. Биљка *Celtis australis* зове се у Загарачу *кошћела* (Д. и Ж. Ђупић у СДЗБ XLIV/1997, 186), а тамошњи микротопоним *Кошћилъ* у Мијогошту (253 д.) пре би могао рефлектовати лат. *castellum*, ит. *castello*. Док су острво *Морачник* на Скадарском језеру, заселак *Морачна* у Пиперима вероватно прозвани по биљци *морач* = *коморач* *Foeniculum vulgare*, наивно је од те фитонимске основе изводити име главног водотока какав је у Црној Гори *Морача* (351).⁸⁰ За топониме основе *осовј*- (*Осовје*, *Осовље*; *Осовјак*, *Осовљак*) сами аутори кажу да се могу вишезначно тумачити (374); ми бисмо додали да се ту много пре ради о варијанти термина *осоје*⁸¹ него о придеву од *оса*. Чест назив извора, локава, земљишта *Пијавица*, *Пијавице* (392) не мора се нужно и свуда везивати са зоонимом *Sanguisuga*; неизведен облик пре указује на хидрографски термин. *Пиљевор* у Цеклину и у Цуцама неће бити по *љевеи* и *ил(и)евљењу* (396), већ свакако од *Пријевор, са дисимилацијом као у *Глигорије* < *Григорије*. У вези са именима *Лийска ђећина*, *Лийци*, *Залија*, *Прилиј*, *Прилиј* и сл. на странама 18 д. и 400 д. настала је прилична збрка. Док *Лийа*, *Лийска ђећина*, а вероватно и *Залија* у основи имају дендроним *лија* „*Tilia*“, за микротопоним *Прилиј* и сл. ваља допустити могућност да је негде настао по трави *јириљу* или *јириљачи*, но не треба испустити из вида сву сложену проблематику (макро)топонима *Prilěrъ* широм словенског света, за коју у в. најскорије Станковска 1997, 217–221; у сваком случају, ниједно од ових имена нема ништа са *лијишаљем* воде. *Ровина*, *Ровине* није назив по *ровцима* (417), него топографски термин изведен од глагола *ровати* (уп. Лома 1997, 5). *Звјерача* као име извора у бокелском селу Богдашићима тешко ће бити од *звјер* (525), пре од *извирак* „извор“ (уп. Schütz 1957, 65) са отпадањем почетног *и*- и *ир* > *ѓр* као у *косијер* < *косир*; *-ача* преко придева *(*и*)*звјерачки*. *Вишња страна* у Црмници је напросто „горња“, тумачење да је тако названа по дивљим вишњама или по некој жени Вишњи (489) није више од парети-молошког домишљања. Име њиве *Магариш* у Мокринама код Херцег-Нови (336) овде се обрело ваљда због сазвучности са *магарац*, но оно је постало од средњовековног правног термина *магариш* / *могориш* „дубровачки данак босанским краљевима за винограде на њиховој територији“, уп. Skok II 448.

⁷⁸ Сам по себи овај глагол је занимљив; РСА га не бележи, већ само *канара* „псето луталица“ из ужичког краја.

⁷⁹ Иначе је уврштен и топоним *Касаница* (227).

⁸⁰ Није типолошко много вероватније ни Маројевићево, овде наведено, тумачење, по којем би посреди био *ј*-посесив од ЛИИ *Морак које лежи у основи топонима *Моракowo* у Никшићкој жупи. И у Пољској је у средњем веку на два места забележено *Morakowo*, дакле посесивна творба на *-овъ*, а не на *-јъ* (Nisckula 135, који претпоставља антропоним *Morak изведен од стпољ. *mōr* „помор, зараза, куга“; реч је у том значењу прасловенска, уп. ЭССЯ 19, 250 д.). Ако би *Моракowo* дакле било „село Окуженог“, *Морача* тешко може бити „река Окуженог“ или „Окужених“, јер је таква ономаснолошка база примерсна микро-, а не макрохидронимима, уп. доле, стр. 476 *Губавач ђоџок*. У сваком случају, суфикс *-ача* ће овде, као и другде, бити секундаран. Можда ваља поћи од изворног *Морава (уп. код Орбина *Moravia*), које је промешано у *Морача* ради разликовања од српске *Мораве* у административном оквиру старе српске државе (на сличан начин објашњава се дистинкција *Дрина* : *Дрим* од истог предсловенског предлошка *Drinus*), или од колективног посесива *Моравъџа, „рска Моравача“, тј. досељеника из поречја српске или чешке Мораве, са раним упрошћењем завршног дела (већ код Дукљанина *Moracia*, *Moratia*, стерп. *Морача*).

⁸¹ Тј. *обсојје (в. ниже 488), са дисимиляторним развојем *jj* > *vj*, како то узима већ Skok III 248, уп. доле 478 *ни* > *ви* у вези са *Шавник*.

Знатан је број и имена са непрепознатом антропонимском основом: *Бјелаждо* Бјелопавлићи (34): *Вѣльць доѣ, по неком *Бѣлку* или *Бѣлицу*, *Лавча њива* код Мојковца свакако се није прозвала по лавовима (289), најпре *Хлайча, од стерп. ЛИ *Хлапъць*. Ако је информатора издало здраво језичко осећање када је име села у Полимљу *Губавач* извео од *губа* „гљива“, аутори се нису смели повести за њим, па унети и то име и *Губавч* у Пивској планини, *Губавач њошк* у Васојевићима, *Губавче село* у Пиперима (162): сва ова места названа су по људима — губавцима.⁸² Село *Калудра* код Берана и Мојковца названо је по калуђерима, што се могло установити већ погледом у Скоков етимолошки речник (II 129 s.v. *kolj-dar*), а не по коњима, но аутори на стр. 226 наводе само дилетантско извођење П. Маргиљаја од алб. *kalë* „коњ“ (< лат. *caballus*). *Кођа (глава, греда, лазина* итд. 234 д.) јесте дијалекатски лик од *козја* (уп. Ивић 1985, 161), но име пећине у Никшићком пољу *Кођерада* (235) вероватно је антропонимског постања (*Хође-рађа < *Хотѣрад-ја?). *Никола* у Ублима на Опутној Рудини, објашњено као „камењар ... ће ни коза не може опстати“ (255), биће албански хипокористик од *Никола*. *Курикуће*, име села у Васојевићима (283) пореклом је родовски надимак „Паликуће“, а овде се ваљда нашао због сазвучности са *куръ „петао“.⁸³ Име Зетине притоке *Моромиш*, овде схваћено као „мишомор“ (351) не може се одвојити од имена села код Вишеграда *Моремише*, очито антропонимског порекла (< **Moro-/Mor'e-mysl- + -je*), и свакако је изворно гласило *Моромише. *Пачад* и *Пачар* као два (?) локалитета у истом црмничком селу (378) одиста би на први поглед могли имати нешто са *њајкама*, али ваља указати на заселак *Пачарађе* у Љуботину ји. од Цетиња, у повељи Св. Николи врањинском из 1296. (препис из 1621) на *пачрадъ*, за убикацију в. Г. Томовић, ИЧ XXXIV/1987, 42, где је у основи ЛИ *Pačerađь. Од исто тако старинског ЛИ *Sirogostь је име села *Сјерогоштије* у Потарју,⁸⁴ овде унето вероватно због сазвучности са називом за културну биљку *сијерак* „сирак“ (где је такође посредни псеудојекавизам, уп. Skok III 232).

У неким случајевима може се радити о пренесеним топонимима: *Дренопоље* у васојевићкој Улотини заиста асоцира на *Дреново њоље, али исто гласи старосрпски облик имена града *Хадријанопоља* = Једрена, чије се име могло неким поводом пренети на дати локалитет. У случају имена потока у Бјелопавлићима *Морава* могао би такође бити посредни пренос имена са великог водотока на мали, мада не треба занемарити околност да је *morava у словенским језицима и назив за влажно травнато место, а код нас и за врсте траве (овде се бележи да *моравна* на Скадарском језеру означава водену биљку *Potamogeton*). Има и таквих имена, која остају етимолошки нејасна или вишезначна: Тако у *Биворска гл(ава* или *главица*) у Озринићима свакако имамо распрострањену, али својим постањем нејасну основа *Бихор-* < **Вухор-*.⁸⁵ *Мачкај* у Д. Морачи, Г. и Д. *Мачкајна* код Мојковца (333) нису од *мачка*, него као и *Мачкај* на Златибору, раније *Мачукај*, румунског порекла: рум. *măciucat* од *măciuca* „штап, мотка“, в. ОП

⁸² Уп. стерп. *Гоубавъць потоць, винограда* у Метохији (Пеш. 46). У овим случајевима посевни суфикс *-њ* може имати и индивидуално и колективно значење, уп. предање о настанку пиперског топонима које наводи Ерд. 1911, 351.

⁸³ Као и *Курило*, који неће бити од ЛИ грчког порекла (Κύριλλος), већ, с обзиром на своју фреквентност, *kuridlo од *курињи* у неком топографском значењу.

⁸⁴ У препису оснивачке повеље манастира Мораче на манастирском зиду *оу сѣрогоцињ* (Шекуларца 1987, 121); препис је из 1639, и у њему се иначе чува „јат“ (за *рѣвоује, цѣм’тица*) или се на његовом месту пише *ие* (*оу ѣѣкс, на лѣшню*); облик локатива на *-у* тешко да је стајао у изворнику XIII в. (оčekивало би се *сѣрогоци).

⁸⁵ По ауторима (стр. 34), „може се претпоставити зоонимска основа“ — која?

VI/1985, 110. За хидроним *Ноздрућ* у Пивској планини налази се танка спона са животињским светом у објашњењу да је то „извор као животињске ноздрве“ (355), но суфикс указује на глаголску основу *ноздрѝ се* „непријатељствовати“, можда „извор (појило) који је предмет непријатељстава“. *Пауче*, име планине код Пљеваља, означено као „непрозирно“, али унесено због могућности везе са *ѡаук* (389), може се поредити са македонским оронимом *Пајак* где је зооним, прасл. **pa(j)okъ* одражен у неизведеном облику, тако да и овде пре ваља претпоставити неко дескриптивно значење него посесив од личног имена одн. надимка. За нека имена могло би се допустити да су фитонимско-зоонимског постања, али није извесно да су овамо уврштена са правим разлогом; тако ороним *Јаргич* у Бањанима, просуђен као нејасан и свакако исто што и *Јаргић* (184) има најближу паралелу у далматинском орнитониму (*ј)аргић* „чиопа, *Cypselus albus*“, уп. ЕССЈ 1, 192. *Лабодница* у Кучима (*Лабодница* пашњак, *Лабудница* катун, Петровић 1988, 86) бележи се, додуше, на неким топогр. картама *Лабудница* (285), но могло би бити и од *Лободница (тј. са фитонимском, а не зоонимском мотивацијом).

Све у свему, пред нама је богата, али доста разнородна и недовољно сређена грађа. Осећа се недостатак интервенције правог лингвисте са потребним знањима из области лексикологије, дијалектологије и ономастике (рекли смо већ ниједан од аутора то није, а очито се ни међу редакторима није нашао такав). Упркос томе (или управо због тога) осетна је, а местимице и експлицирана тенденција да се овом књигом, сходно програму њеног издавача, „Дукљанске академије наука“, на изабраном топономастичком сегменту посведочи јединство и самобитност црногорског језичког простора, што, међутим, не бива случај; пре се може рећи да се из овог пресека сагледава одређена дихотомија на североисток и југозапад, проистекла првенствено из различитих природних окружења и културних утицаја, а у широј перспективи континуитет српске језичке територије, потврђен присуством велике већине овде побележених назива и ликова у њеним другим, суседним, па и удаљеним деловима. Ни сами аутори нису у стању да истакну неку већу црногорску особеност од фамозног *ś, ź* и других плодова јекавског јотовања; не само да сами доследно пишу „*šever, šedočanstvo*“, „*đe*“ и сл., него су у том смислу уједначили и записе ономастичких података; ако књижевно писање *Сјенокос* заиста у великом броју случајева не предаје тачно локални изговор са *ć*, опет се морамо питати није ли бар неки од стотинак *Šenokos-â* на стр. 443–445 ипак на терену *Сјенокос*, па га је тако ваљало и унети.⁸⁶ Рекли бисмо да ова књига чини слабу услугу промовисању новопрокламованог „црногорског“ језика; остајући доста испод лексикографских и уопште језикословних стандарда достигнутих у српској и другим срединама, она наговештава да новорођенче не може под кровом Дукљанске академије рачунати на богзна какву негу.

Ауторима ипак треба одати признање за велики сакупљачки труд који је, уза све проблеме у погледу селекције и презентације на које смо указали, резултирао релативно потпуном сликом онога што је основна тема књиге: биљног и животињског света Црне Горе одраженог у њеној топонимији. Та слика отвара не само синхроне него и дијахроне перспективе, јер пружа сведочанство и о неким називима и врстама којих данас на том терену нема, нпр. *вез*

⁸⁶ Као другу „особеност“ запазили смо и писање енглеског & уместо „и“, не само у наслову књиге!

„Ulmus effusa“ (25, 483),⁸⁷ или изумрли *шур* „Vos primigenus“ (*Турјак, Турпироз* и сл. 14, 479). Поврх тога, ова књига пружа и шири увид у микротопономастичко благо једног у многим погледу занимљивог — и, зашто не рећи, понечим особеног — одсечка српског језичког подручја. Стога закључујемо да њена корисност ипак претеже над недостацима, и да у њој скупљена грађа, уз потребан опрез на који је овде указано, може послужити као полазиште за разне врсте истраживања. Кроз њу се сагледавају неке специфичне појаве и проблеме у топонимији Црне Горе; на неке од њих покушаћемо да у даљем излагању укажемо.

Задржимо се најпре на неким слабије уоченим појавама из домена вокализма, које су од значаја за исправно бележење и интерпретацију топонима. Посебну пажњу треба обратити на третман иницијалних консонантских група насталих по испадању слабог полугласника. Каткада се у њима развија секундарно $\text{э} > \text{а}$, е , уп. веома чест топоним *Ланишиће, Ланишића* (285–288), у *Кучима Ланишиће / Ланишиће* (Петровић 1988, 87), само једном *Лнишиће* у *Затријепчу* (316) < *лншѣ, али се **бъзов-* овде не рефлектује као **базов-*, **бузов-*, него или први сугласник отпада (нпр. *Зови до*, на више места 524), или се предмеће вокал, најчешће *о-*, каткад и *у-* (срастањем предлога?), након чега опет може доћи до упрошћења консонантске групе опадањем првог члана, тако *Обзовице* (у препису повеље врањинском Св. Николи из 1296. **ниже Бзовицѣ**) > *Обзовица / Озовица*, село код Цетиња (за убикацију в. Г. Томовић, ИЧ XXXIV/1987, 39 д.), **Бъзовиѣ** код дан. Берана (1316, Светостефанска хрисовуља) > *Обзовик* (81, 356), уп. и *Зови / Обзови до* у *Никшићком пољу* 524, *Озов(ин) долац* у *Његушима, Озов кам* у *Бајицама, Озови кам* у *Д. Загарачу, Озовик* воду код Цетиња (377; *Ердељановић* 1926, 261 наводи фитоним *озовина* „зова“). Ова појава,⁸⁸ уз уважавање развоја *ни > ви* као у *Трѣстинѣница > *Трѣстинѣница* (в. НЈ XXXIII 1–2/1999, 102), отвара могућност да се ликови *Шаник* *Цеклиѣ*, *Бока*, *Црмница*, *Ша(в)ник* *Његуши*, *Шамник* *ibid.* (446), *Шавник* *поток* и *градиѣ* у *Дробњаку* (447), *Ошаник* *пашњак*, *Ошаника* *вода* *Његуши*, *Ушаник* *Орјен* (481) сведу на *Мъѣпан-ѣникъ „место обрасло маховином“, уп. код *Ужица* *Мишаник* (тако у тур. попису) > *Пишаник* (*Лома* 2005).⁸⁹ Недавно сам (*Balkanica* XXXIV/2003, 99 дд.) указао на могућност да се термин *омар* (добро заступљен и на овом терену, уп. 357 дд.), у значењу првенствено четинарске, али онда и шуме уопште (уп. *Церови омар* 85, *Букови омар* 72, *Зелени омар* *букова шума* 359), као и сам фитоним *оморика*, сведу на **тѣхар-/тѣхор-*, од истог прасл. корена **тѣх-* „маховина“, у значењу четинарских иглица по-

⁸⁷ *Везац* на два места, изведеница *везика* у имену реке *Везичница* (протумаченом тако већ у ОП X/1989, 2, што је ауторима промакло).

⁸⁸ Коју, насупротив ономе што је речено у ЕССЈ 1:41 s.v. *абзов*, треба посматрати независно од постојања облика *абзов* < прасл. *хавъгъ.

⁸⁹ Аутори наводе од *шав-*, *шићи* тврђу једног информатора да се његушки *Ша(в)ник* раније звао *Овшаник* (помишљајући ваљда на *овас*? — 446 д.; јавља се и варијанта *Ошчића* од *Овстића*, 373). *Дробњачки Шавник* *Ровински* и *Светозар Томић* (СЕЗБ IV/1902, 433 тумаче по танком врбовом прућу званом *шава*, *шавице* која се користи за прошивање сламних кровова; *Пижурица* 1980, 285 преноси то тумачење уз констатацију да је форма апелатива изведеног од *шићи* неочекивана и да је реч непозната. *Ердељановић* 1926, 362 ово тумачење протеже на облик *Шаник*.

палих по тлу или оморикиних реса, са сличним развојем преко *о-мхар.⁹⁰ Колебања типа *Озови / Зови до* има и у другом смеру, уп. *Рлоседина* у Бањанима (416) од *Орлосед(ина)* (на више места, 369); тамо има и *Влоседина* (490), што ће бити исто име или у сваком случају се своди на исти назив (аутори асоцирају на „вола који седе“); отпадање почетног *о-* и у (вероватним) изведеницама од *орач*: *Раши дђ, Рашки дђ* Д. Морача, *Рашино ђоље, Рашко* (410; уп. *Орашки ђојок, Орашне њиве* и сл. 366), можда и *Рашиник* у Кучима, по Ердђљановићу 89 *Орашник, премда акценат *Рашиник* и варијанта *Раушиник* (Петровић 1988, 116) указују да би се ту могло радити и о нечем другом.⁹¹ Развој *ѡ > р* као у низу турцизама (где је реч о рефлексима тур. *и*), као да имамо у локалној форми фитонима *ришовина / аришовина* „аптовина, Sambucus ebulus“, којом се објашњава топоним *Риови дђ, Риови долови*, на карти *Риовни дђ* у Појерима (417): **хэйи-* < посл. **хььѡ-*. Ваља указати и на могуће отпадање почетног *ѡ-* у зони српско-албанских језичких додира (*Оролаз гусѡнскѡ* планински потеси код Гусиња 373 (акц. по извору, А. Џоговић, ОП IV/1983, 289), *Орлѡм, Орлѡми* Кучи 369, акц. по Петровић 1988, 101, од **Горолаз(и)*,⁹² *Горолом* (?). Испадање интервокалског *-в-* (уп. Ивић 1985, 162), које је на овом терену стара појава (уп. ОП XVII 465), запажа се у *Грајишиѡе*, назив њиве где се садио пасуљ у Бањанима (159), преко *Грѡвишиѡе* (тако у Кучима, 161, нагласак по Петровић 1988, 53), са зетско-сјеничким развојем *ѡ < ао*, од *Граховишиѡе. Пред *-ј-* испада *-в-* у *Сојак* (четири пута, 434) поред *Совјак, Совљак* на више места (437). Секундарни (?) јат у придеву **јелѡъ / јелѡъ*, забележен у старосрпским повељама: *Јѡлѡнѡкъ*, ороним си. од Плава, дан. *Јеленак* (214, без стсрп. помена), *Јелѡња* или *Јелѡна глава*⁹³ више Прошћења, данас *Јељењи / Ђељењи врх*, али и *Јелин врх* (215), затим *Јелињи ђојок* у Васојевићима, *Јелињак / Јелењак / Ђељенак* на Пивској планини (216) налази потврду у савременим облицима, који показују разнолике рефлексе овог гласа (*је, е, и*). Лик са *-ѡъ* уместо *-ѡъ* и у *овѡне*: *Овѡне долине, Овѡнаѡ* (376) уместо *овсен*, уп. стсл. *камѡнѡ* adj. (такође од старе *п-*основе), *прѡсѡнѡ*.⁹⁴ Са овом појавом могао би бити у вези прелаз *ин > ѡн*, на који смо већ указали поводом неких овдашњих топонима (*Ловѡен, Орјен*, в. НЈ XXXI 1–5/1996, 25 д., 130)⁹⁵; овде су, чини се с правом,

⁹⁰ Облици *Хомар, Хомари, Хомаре, хомара* „смрча“, све у рожајском крају (165), могу имати хиперкоректно *х-* у изговору муслиманског живља (*хамара* и у говору кладањских Бошњака, по усменом саопштењу колеге Слободана Реметића), али не треба исклучити ни метатезу **омхар > хомар*.

⁹¹ У прасл. *огѡхъ почетно *о-* било би секундарно, како то излази из поређења са лит. *riešas*; но у овим савременим топонимијским ликовима свакако не треба видети неке балтословенске архаизме, већ продукте накнадног отпадања *о-*.

⁹² Уп. тамо *Кѡролаѡ*, id. 287 д.

⁹³ Спом. III 9: за *Јѡлѡноу главоу оу Ђилоѡиноу*: реч је о повељи краља Владислава Богородици Бистричкој, где се уместо *ѡ* доследно пише *ѡ*, уп. у њој и међник села Ос’лника (данас Осојник код Дубровника) *Јѡлѡне копито* (10). У овом другом случају очито имамо облик *јелѡњи*, док се у првом мора допустити (старији?) лик *јелѡн, уп. *Јеленѡђ* код Пљеваља, *Јелени долови* у Бихору, *Јелѡно ждриѡело* у Загарачу (214).

⁹⁴ По Вајану, ови придеви на *-ѡъ* секундарно су настали од облика на *-ѡн-ѡъ* (Vaillant 1974, 459), по Трубачову, они су пре стара *vřddhi*-образовања (ЕССЯ 9/1983, 136).

⁹⁵ Такво тумачење оронима *Орјен* може се поткрепити записом једног старог путописца (P. Ascherson), за који нисам знао, а који се овде такође наводи (368), да то „име значи на илирском

уврштени ликови *Куљен долац* из Боке, *Куљенов дб* из Црмнице, уз опаску да Црмничани кажу за купину *куљена* (282; псеудојекавски лик јавља се и као *куљена*, уп. Skok II 239): дакле, не од *кујиши*, *куљен* (на овом терену *кујен*, уп. Ивић 1985, 162), него од **Кириньль(јь)* (уп. *Куйина йродо*, *Куйини дб* четири пута 281), *Куйинов.

Дијалекатско *ф < в* у примерима као *Фрба*, *Фрбе*, *Фрбовик* (138), *Коњски фир* Пипери (243) оправдава уврштење ликова *Кофилник*, *Кофиљ* и сл. 235 од фитонима *ковиље*, али дублета *Кофиљача / Коиљача* *ibid.* указује на могуће еуфемистичко преосмишљење. Познато је да је у низу зетско-сјеничких говора рефлекс „јата“ различит од *а* (*æ*), али збуњује што у Кучима, где је то случај (уп. Петровић 1988, 16), имамо лик *Козёл'*, а не **Козэл'* (*ibid.* 77, овде 256). Петровић, додуше, ту претпоставља суфикс *-ел'* као у *Брдёл'е* f.pl. (Петровић 1988, 19, уп. 42), но сва је прилика да и у овом случају ипак имамо *kozyl-јь, као и у имену села у Качеру *Козель*, које се тако пише од најранијих помена до данас (уп. Колубара 1998, 166). Уп. и *Бòрек / Бóрек* на западној страни Чакора (41, акценат по А. Цоговићу, ОП V/1983, 259), *Менаџа главица* у Цеклину (347, без објашњења зашто је унесено), вероватно од *тѣхпата, уп. у Заглављу *Манџица*, ОП XVII 80. Отпадање почетног *в-* испред *-р-* ствара код лика *Рањ* троструку дилему, да ли се ради о називу *рањ* за врсту храста (уп. *Рањев до*, *Рањева дубрава* итд., 405 д.)⁹⁶ или о хидрографском термину *врањ* „левак, језерско око“, на који је указао М. Пешикан, ОЈ 10/1982, 202 д. (аутори га наводе на стр. 405), или пак о посесиву у мушком роду од *Врана* (уп. *Врањ* на шест места 495). *Рајча њошак* у Дробњаку такође би могао бити **Врабач / Врайча* (сигурно нема везе са *рејом*, како се то претпоставља на 406), али треба подсетити и на село *Рајча* (Г. и Д.) у призренској Гори, у Светоарханђелској повељи *Рав'ча*. Од *врабац* је вероватно (претпостављамо да је као такво и унесено) *Врача горица*, *Врачје долине* (491), уп. *Врайче њоље* Б. Поље (499) и в. Даница 13/2006, 472 д. поводом београдског топонима *Врачар*.

У творбеном погледу посебно су занимљиви придеви на *-ин(и)* од зоонима, који означавају врсну, а не индивидуалну припадност, функционално, а вероватно и генетски различитим од продуктивне категорије придева на *-ињ* за означавање индивидуалне припадности (в. Лома 1997, 16 дд.); док се ови други изводе искључиво од *а-*основа, за оне прве нема таквог ограничења; та разлика је сагледива у поређењу срп. *Вуџин* „који припада човеку по имену Вуџа“ и рус. *волчиний* „вучји“ од *волк*. *Вучин бр(ег)* и *Вучина главица* у Црмници (506) пре припадају овом другом типу. Од *о-*основе био би и **орлин(и)* = рус. *орлиный* у *Орлино брдо* у Кучима, но овај ороним црпен је са топографске

(српско-хрватском) домаћем језику: Орлова планина“. Уп. и НЈ ХХХIII 1–2/1999, 101 у вези са *Коуп'љалник*, где би посреди био још и развој *ин > ли*, овде можда присутан у *Шибоница* на два места (449, нагласак *Шибоница* у Кучима Петровић 1988, 136), од *Šibinica (*шибина*). Уп. и зборник Петог лингвистичког скупа „Бошковићеви дани“, Подгорица 2003, 166 дд. за *Ждреба(о)ник*, који је овде унесен (529), али уз умесну примедбу да је име дошло пре по *жеребању* него по *ждребади*.

⁹⁶ Свакако у вези са алб. *rrënjë* „корен; храст“ (Станишић 1996, 81, са лит.), онда албанизам, ако је реч заиста протоалбанска, како се тумачи: *wradnjā ~ лат. *radix*, „корен“, кимр. *gwraidd*, гр. *ράδιξ* „грana“ (Orel 384); „храст“ вероватно са сличном семасиологијом као с.-х. *граница*, уп. значење грчке речи.

карте, Ерд. 102 и Петровић 1988, 101 имају само *Орлине*, одн. *Орлине* f. pl., лик који се јавља и другде (овде 368 д.) и могао би бити резултат универбизације првобитне синтагме са овим придевом у првом делу, како сам то својевремено претпоставио и за ороним *Орјен* < *Орлин (в. горе 479 д.). Од *голуб* (првобитна *i*-основа) имали бисмо **голубин(и)* = рус. *голубиный* у *Голубин кри* у Бјелопавлићима, можда и у *Голубин хрид* у Паштровићима (133 д.) поред *Голубињ*. *Јарчина њрѡдѡ*, *Јарчине њрѡдоли* у Загарачу (183; нагласак по Ћупић 1983, 352) могла би бити од *јарац*, али то није сасвим сигурно. При свој неизвесности, ових неколико примера учвршћују нас у убеђењу да и код бројнијих придева на *-ин*, *-ина*, *-ино* од зоонима *a*-основа треба претпоставити дескриптивна назвања истога типа, а не сврставати их заједно са посесивима типа *Сѣанина Река*: **йчелин(и)* = рус. *пчелиный* у *Челини дѡ*, *Челино осоје* (94), **лисин(и)* = рус. *лисиный* у *Лисин бријег, дѡ*, *Лисина сѣијена* (315), *вранин(и)* у *Вранин дѡ* двапут, *Вранина глава*, *Вранина вода*, *Вранине рује*, *Вранино сѣаишије*, *Вранино ждрело* (493), *срнин(и)* у *Срнин Омар*, *Срнина долина* (439). У свом збиру овде сакупљени материјал указује да је на терену Црне Горе овај тип остао дуже продуктиван него у другим нашим крајевима, где се само реликтно чува у универбизованим ликовима (*Вучина*, *Теочин* од *ѣелац* и сл.), а синтагме као *Турина вода* код Тешња у Босни (*ѣурини = рус. *туриный* од *турѣ „*Vos primigenus*“?) крајње су ретке. Продуктивност је посвуда задржала палатализована варијанта на *-ињи*, *-иња*, *-иње*, уп. овде *Голубиње рује*, *Голубињи дѡ*, *камен, ѣочак* 135 д., *Челиња гл.*, *Челиња коса*, универбизовано *Челиња* (94, у морачкој повељи *оу ѣѣкѡ оу в'челиню*, Шекуларац 1987, 127); не може се искључити да је понегде непалатални лик постао депалатализацијом, као у случају варијантности *Голубин хрид* / *Голубињ хрид*, али је у начелу обратан процес вероватнији, што се може илустровати развојем стерп. *Гоуцино* (или *Гоуцинь*?) > *Гусиње* (првобитно име језера, од старе *i*-основе *gōsz „гуска“).⁹⁷ Ликови као *Врањина глава*, *долина* итд. (498), *Срњине долине* у Пјешивцима (439) могле су настати метатезом од *Врањиња, *Срњиње*, или укрштањем са алтернативним типом на *-ѣъ врањи* (уп. *Врања глава* и сл. 495), *срњи, но занимљиво је да се овај последњи лик, који би одговарао словеначком придеву *srnji*, чеш. *srní*, не јавља, већ само *Срни дѡ*, *Срндѡ*, *Срни Доли* (439), уп. у шумадијској Колубари *Срна јаруга*, у *Срној јарузи* (СЕЗб LIX 8, 126). Ту се очито ради о архаизму, који се међутим не да лако протумачити. По себи привлачној претпоставци, да би посредни био примарни придев **сърнь(јѣ)*, поименичен у прасл. *сърна f., лит. *sūrna* (изворно *„рогата животиња женског рода“?), противи се усамљеност ових ликована на ширем словенском плану. Гласовни лик *срни* могао је настати и од *сърньнѣъ, што би омогућило да се облик *срндећи* (овде: *Срндећа јама*, *Срндеће киѣе*, *Срндеће рује*, *Срндећи дѡ* поред *Срнећи дѡ* итд., 438 д.) објасни дисимилацијом *ни* > *нд* (такво објашњење за *срндаћ* в. НЈ XXXIII 1–2/1999, 104), али се тај придев вероватно заснива на називу за младо *сърне, *-ѣте*, уп. чеш. *srně*, па би *срндећи* пре био плод укрштања *срнећи* са *срндаћ*.

⁹⁷ Уп. Лома 1997, 16; занимљиво је да се тај несумњиво зоонимски мотивисан топоним није, ни у старом, ни у савременом лику, нашао у овој књизи!

При извођењу од фитонима суфикс *-jь* вероватно никад није био продуктиван. За *Јагој дб* у Кучима Ердељановић је претпоставио да је од **Јагођ-до(л)*, што је могуће, јер у зетско-сјеничким говорима финално *-ђ, -ћ* прелази у *-j* (уп. Ивић 1985, 162), али варијанта *Јагоњи дб* такође у Кучима (181 = *Јагоњи дб* Петровић 1988, 59), пре указује на упрошћење од **Јагоњдо < *Јагодњи дол*. Ликови као *Ораш, Ораша* (364) настали су декомпозицијом од *Орашје* као и *Заврш* од *Завршје*, преко старог локатива *Ораши, Заврши*.

Од лексичких архаизама указао бих на (досад колико знам незабележен) назив *заносијер* „врста траве“, одатле микротопоним *Заносијерак*, село Дахна, Цета, са другим делом у вези са *сирак*; ова фитонимска сложеница потврђује моју својремено (ЈФ XLVI/1990, 94 д.) предложено анализу фитонима *занов(и)јет̄* (уп. овде на више места *Зановет̄, Зановјет̄и, Зановијет̄и*, са изведеницама 514 д.) као **zano-věť*, где би други члан значио „грана, шиб“, а први био у вези са прасл. **zona* „уродица, празно зрно“ (уп. најскорије Bezlaj IV 423 д.). Двосмислен је топоним *Жар* на много места (527 д.): на југозападу, посебно у области Скадарског језера, он означава мочварна места обрасла трском, а на североистоку (Васојевићи) лазину насталу паљењем искрчене шуме. У овом другом значењу то је свакако иста реч као (*ѿо-*)*жар*, од *горет̄и*, а у оном првом можда стоји у некој вези са алб. *zhërre* „шумовит, травом обрастао брег“.⁹⁸ Занимљив је и фитонимски лик *Кун* „клен“, такође посведочен на више места (278 д.); за његову распрострањеност в. ОП XVII 472.

Овим својим опаскама никако нисмо могли ни приближно исцрпсти сва питања која пред нас поставља овде сакупљена грађа; довољно је ако смо предочили њено богатство и дали понеки путоказ за даља топономастичка истраживања на терену Црне Горе.

⁹⁸ Михајловић 1970, 159 помишља је на алб. *zall* „шљунак, песак, речно корито, обала“, Пижурица 1980, 260 д. на фитонимску основу *жар-*.